

ÉLETRAJZOK A MONGOL NÉPI FORRADALOM KORÁBÓL

DZSAVDZANDAMBA, a nyolcadik bogdogegen

(1869–1924)

Tibeti nemesi családból származott, a dalai láma egyik kamarásának fia volt. Igazi neve Agvanluvszancsojdzsinnjamándanzanvancsig volt. 1874-ben, gyermekkorában lett a mongol egyház feje. Ekkoriban Mongóliában 13 taggás kutugtu (valamely szentnek vagy istenségnek újjászületése) élt, és ha valamelyik a szanszára (lélekvándorlás) körforgásában más létformába költözött, akkor bölcs papok derítették fel, hogy mely kisdedben öltött újra testet az illető halhatatlan lélek.

A mandzsu fennhatóság alatt álló Belső- és Külső-Mongólia legnagyobb tiszteletnek örvendő főpapjának bolygó lelke ment volt a nacionalizmustól, s nyolc esetből csak egy ízben bújt mongol gyerekebe, a többi alkalommal – mintha csak megorrontotta volna, hogy a dinasztia tart attól, hogy a mongoloknak mongol főpapjuk legyen – tibeti kisdedet szerencsételtett. Az ilyen módon kiválasztott kisdedért nagy pompával vonultak a mongol nagyurak Tibetbe. Egy évig tartó diadalút volt a Mennyei Birodalom nyugati végvidékén égigérő hegyek és a hágókon leselkedő rablóbandák között. Ha a kis tibeti kibirta, ő lett a mongol sárga egyház, a buddhizmus e tibeti eredetű ágának vezetője, hatalmas birtokok ura. Mindent megtehetett – de játszania nem volt szabad. Majszkij akadémikus leírja találkozását egy vidéki kubilgánnal (újjászületéssel), aki gyerekekkel nem is találkozhatott, tudós teológusok butították naphosszat. A mai Ulánbátor helyén állt jurtaváros, Örgő (oroszán Urga, a.m. hajlék) főpapjai a szent Tارانatha, mongolul Darnat reinkarnációi voltak. Később, hogy túltegyenek a dalai lámán, aki egy bódhiszátvának, Avalokitésvarának testet öltött lelke volt, előkelőbb származást vindikáltak maguknak, hogy tudniillik ők egy másik bódhiszátvának, Maitréjának, az eljövendő Buddhának megtestesülései. A bogdogegének vagy öndörgegének a 17. sz. közepétől ragyogták be szent fényükkel (bogd a.m. szent, öndör=magas, gegén=ragyogó) a hívők lelkét.

A mandzsu birodalom felbomlásakor, 1911 nyarán a szentséges Dzanabadar a mongol főúri gyűlés elnökeként levelet küldött a cárnak.

A nádám, az évenkénti nemzeti sportjátékok alkalmával összegyűlt urak mandzsú-ellenes összeesküvést szöttek. A bogd a Bulgan megyei Handdordzsot küldte Pétervárra. Az urak kérése az volt, hogy a cár nyújtson fegyveres segítséget Külső- és Belső-Mongólia egyesítéséhez orosz védnökség alatt.

Tél elején az urgai mandzsú helytartó sereget toboroz a kínai polgári forradalom ellen, a hazafiak elkergetik és nov. 28-án kihirdetik a független kánságot. 1912 nyarán Külső-Mongólia másik két helytartóját, a kobdóit és az uljásztajit is sikerül elűzni, a 220 éves mandzsú hódoltság véget ér.

Az 1911–19 közti korszakot korábban az autonóm Mongólia időszakának nevezték. A mongol történészek mai álláspontja szerint ez az elnevezés nem helyes, mert nem autonómiát kiáltottak ki, hanem függetlenséget, nem kínai tartománynak tekintették magukat, hanem – mint az új állam neve „Bogd hánt mongol ulsz” (kb. annyi mint „Szentkirályi Mongolország”) mutatja, önálló országnak. Ezt Kína 1949-ig nem ismerte el. A cári Oroszország elismerte ugyan a bogdogeget, és igyekezett Mongóliát orosz protektorátussá tenni, de nem mint független államalakulatot, hanem mint autonóm országot a kínai birodalmon belül.

Ezt tükrözték Korosztovec cári diplomata tárgyalásai az új mongol kormánnyal. Korosztovec először Jüan Sikajjal akart egyezkedni, de az nem tárgyalt vele. Ekkor ült le tárgyalni Namnanszüren miniszterelnökkel és a bogd udvartartásának fejével, Cerencsimed tá-lámával, aki belügyminiszter is volt. Cerencsimed megnézte az orosz tervezetet és visszaadta. „–Mongólia nem azért vált ki a Középső Birodalomból, – mondta – hogy a cári Oroszország rabja legyen.” Erre Korosztovec ledobta a mongol egyezménytervezetet a földre, és közölte, hogy ha az orosz álláspontot nem fogadják el, nincs szerződés, a tárgyalások sikertelenségéért a mongolok a hibásak, pedig nekik most jó volna megegyezni, mert az imént kapott hírt Pétervárról, hogy Kobdóba (Nyugat-Mongóliába) bevonultak a kínaiak. Blöff volt, de bevált. Az egyezmény szerint az oroszok területenkívüli jogot kaptak, bárhol gyárat alapíthattak, mongol hatóság nem volt fölöttük illetékes, a mongoloknak pedig még csak konzulátusuk sem volt Oroszországban.

1913 novemberében Mongólia feje felett Korosztovec megegyezett Jüan Sikajjal. Kína elismerte az autonómiát, de a Középső Birodalmon belül, ez megfelelt az oroszoknak, de a mongoloknak nem. Végül 1915. máj. 25-én Kjahtában (ma Altanbulag) mindhárom ország aláírt egy egyezményt, amely szerint Mongólia Kína része, és autonóm ország. Szazonov orosz külügyminiszter így ír erről egy bizalmas feljegyzésében: „A kínaiak Mongólia feletti joga csak papír, a gazdasági befolyás a miénk.” Az új Mon-

gólia (1915-től már autonómnak nevezhetjük) elmaradott feudális ország volt. A költségvetés fő forrása a belső vám, amely a nemzeti piac kialakulását akadályozta. Voltak reformok, például a kétkamarás parlament tanácskozási joggal (a döntési jog az uralkodóé volt), villanytelep, telefon, nyomda, út- és hidépítés, világi iskola a fővárosban stb. Igyekeztek európai katonai szervezetet kialakítani. Ebben orosz tanácsosok közreműködtek, köztük – mint azt a hadügyminiszternek írt jelentésében a hudsirbulani katonai iskola parancsnoka Galszanméren gyanítja – bolsevikok is voltak. A cári Oroszországtól kapott ötmillió rubel kölcsönt nagyrészt az udvartartás és az egyházi szertartások költségei emésztették fel. A bogd főpapi birtokain élő jobbágyok az állami terhektől mentek voltak, ezért a tehetősebbek megvásárolták e kiváltságot. Az állami jobbágyok terhei, kötelezettségeik kollektív kivetése miatt ennek mértékében nőttek. A felsőbb körökben a simónia, rangok és tisztségek vásárlása dívott, az e címen befolyt összegek is özszensége kincstárát gyarapították. Az egyházi és világi földesurak, egyházi valamint állami és magánföldesúri jobbágyok (savj, albat, hamdzslaga) korábbi egyensúlya az egyház javára felborulván ez utóbbiakra nagy terheket rótt. Az uralkodót és feleségét részeges, kicsapongó életmódjuk dacára az egész ország istennek kijáró tiszteletben részesítette. Az Anyaistennő vizeletét gyógyszerként itták az erre méltó boldogok. A bogdogegen orosz módra épült emeletes faházban lakott és autón járt. Palotája mögött vadaskertet létesített ritka állatokkal, melyeket részben vásárolt, részben ajándékba kapott. Csodálatos templomokat és kolostorokat építtetett, számtalan testvérét, sógorát, tibeti iját-fiát magas tisztségekbe emelte. A hatalmát fenyegető, nemzeti érzelmű főurakat a legváltozatosabb módszerekkel (méreg, orgyilok, pekingi követségbe küldés) transzponálta át más, neki kevésbé alkalmatlan reinkarnációkba.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom híre az akkor már idős, látása fokozatos elvesztésével küszködő főpapot megriasztotta. Lezáratta az északi határt és visszahívta az Oroszországban tanuló mongol fiatalokat. 1918 márciusában beleegyezett abba, hogy kínai csapatok jöjjenek az országba. Egy évvel később a tá dzsuntan, a kínai miniszterelnök követe, Csen Ji útján alkudozni kezdett a mongol kormányral az autonómia megszüntetéséről. A bogd megtarthatta volna káni címét és a főurak is mind kaptak volna valamit. A felsőház rá is állt a dologra, de az alsóház elvetette. Ekkor Hszü Sucseng tábornok lép porondra. Amit diplomáciai eszközökkel nem sikerült elintézni, megoldotta a fegyveres erő. 1919. nov. 17-én a bogd aláírta, hogy lemond az autonómiáról. Hszü Sucseng megalázó ceremóniával

tette emlékezetessé diadalát: lovon vonult a kán elé, aki gyalog jött ki üdvözlésére, s míg a tábornok a főkapun ment be a káni palotába, a bogd (aki pedig még a mandzsu időkben a dalai láma látogatásakor a magas vendéget az oldalajtón kérte be palotájába, és mikor az ezt sérelmezte, mondván, hogy ő a buddhista egyház feje, Dzsavdzandamba ellentmondást nem tűrő hangon így felelt: Itt én vagyok az egyház feje) a kiskapun volt kénytelen bemenni.

Első haragjában el is küldte Ragcsa kungtajdzsit Tokióba segítségért, de válasza se méltatták. Ezután a düjnhori Puncagdordzs tá-láma rábeszélésének engedve a szovjet kormányhoz írt pecsétes segélykérő levelet. Ez már a következő (1920.) évben történt. A levelet a júniusban megalakult Néppárt küldöttsége juttatta el Szovjet-Oroszországba. Közben – derült égből vilámcsapás – megérkezett a „segítség”. A Távol-Keleten szétvert fehérbanditák pánmongol jelszavakkal és japán támogatással bevonultak, maguk mellé állították a mongol pásztorokat, elkergették a kínaiakat és a helyükre ültek (1921. febr.). A bogd nem ült fel a pánmongol halandzsának, mert tudta, hogy egy esetleges Nagy-Mongóliában neki sokkal kisebb szerep jutna.

1921 márciusában az ideiglenes mongol forradalmi kormány Kjahtából levelet küldött neki, hogy fogjanak össze a fehérek ellen. Erre nem válaszolt. Ungern báró Khajta ellen indult, de vereséget szenvedett és az egyesült mongol-szovjet forradalmi hadsereg megindult a fővároskolostor (Jeke Kürien, mai ejtésben lh Hüré) ellen. Dzsavdzandamba nagy ártatlanul kiáltvánnyal fordul hozzájuk: a fehérek elmenekültek, uralmát nem fenyegeti veszély, térjenek szépen vissza otthonaikba.

A felszabadító sereg júl. 8-án érkezett meg, 11-én kihirdették a néphatalmi, korlátozott jogkörű kánságot. Három hónap múlva a bogdot az ún. „Esküszereződés” aláírására kényszerítik. Egyházi téren hatalmát nem korlátozza semmi, de államügyekben csak jóváhagyási joga van. A törvényeket legfeljebb egy alkalommal vethette vissza további megvitatást javasolva, de ha a kormány erre nem volt hajlandó, alá kellett írnia. A kormány ugyan a hazafiasabb érzelmű nagyfeudálisokból állt, de a hadügyminiszter már Szühebátor volt és megindult a harc a feudalizmus ellen. Dzsavdzandamba haláláig a feudális uralkodó osztály vezetője és jelképe maradt, haláláig nem szűnt meg áskálódni és intrikálni a haladás hívei, a néphatalmi kormány ellen. Kapcsolatot keresett a kínai és a japán militarista körökkel, összeesküvéseket szőtt, halála után palotájában valóságos fegyverraktárt találtak.

1924. május 20-án halt meg. Júliusban kihirdetik a köztársaságot, augusztusban a párt 3. kongresszusa az ország nem tőkés fejlődése mellett

dönt, a tőkés fejlődés híveit eltávolítják a vezetésből és novemberben a Nagy Népi Hurál első ülészaka kikiáltja a népköztársaságot. Mongóliában új korszak kezdődik.

H. CSOJBALSZAN

(1895–1952)

A Cecen káni tartományban (ma Dornod ajmag a.m. Keleti megye) Szanszaraj Dardza herceg birtokán élő szegény aratcsaládból született. (Az arat szó eredetileg embereket jelentett, ma egyszerű, vagy szegény ember értelemben használják.) Vallásos szülei kolostorba adták, ahol tibeti nyelven írni-olvasni tanult. A szerzetesi élet szigorú kötöttségeivel szabadságszerető szelleme nem tudott megbékélni. Tizenhét éves korában egy társával megszökött és 1912-ben, 1200 km gyalogút után érkezett Urgába. A város piacán levő romok között töltötték az éjszakát. Alkalmi munkából, csomagcipelésből, éjjeliőrködésből éltek. Egy tanító közbenjárására felvették a fordítói iskolába, melyet 1914-ben kiváló eredménnyel végzett el. 1914. tavaszán beiratkozott az irkutszki tanítóképző mellett működő általános iskola felső tagozatára. Itt érte a februári forradalom. Ekkor a mongolok lezárták a határt és visszahívták az Irkutszkban tanulókat. A visszatérőket szigorú felügyelet alá helyezték. Hazatérte után Csojbalszan a távírársziskolába került, de innen hamarosan kizárták, mert tiltakozott az iskola rendeje ellen.

1919. végén Hszü Su-cseng megszüntette Mongólia autonómiáját. Csojbalszan bekapcsolódott az orosz konzuli negyedben szervezkedő illegális forradalmi körbe, és kapcsolatot teremtett az orosz munkások helyi szakszervezetének vezetőivel, Gembarzsevszkij könyvelővel és Kucserenkóval, az orosz-mongol nyomda gépészeivel. 1920. júniusában Csojbalszan és Szühebátor forradalmi csoportja egyesült és 14-én (más forrás szerint 28-án) Csojbalszan a Szovjetunióba indult, hogy segítséget kérjen. Verhnyeugyinszkban a Távol-keleti Köztársaság kormánya nem hitt Csojbalszannak, mert a városban nyüzsgtek a kémekek és a fehérek. Ekkor az alábbi táviratot küldte Szühebátornak: „Az üzlet jól megy, barátaink, akiknek utánam kell jönniük, nem érkeztek meg, miért húzzák az időt? Felhívom a figyelmet an-

nak fontosságára, hogy őszentsége ajándékát magukkal hozzák.” (Csojbal-
szan: Mongolün huv’szgalün tüüh. Ulánbátor, 1950. 43. p.) Ez azt jelentet-
te, hogy szerezzenek a bogdogegentől pecsétetes levelet és küldjék utána. Ko-
rábbi megállapodás szerint a levelet Puncagdordzs a düinhor-i tá (nagy) lá-
ma segítségével lehetett kieszközölni. Puncagdordzs kimaradt a kínai meg-
szállást követő nagy békéltető ajándék- és rangosztogatásból, és ezért szer-
fölött elégedetlen volt a kínai uralommal. Meggyőzte az uralkodót, hogy
kérje a szovjet kormány segítségét, megkapta a levelet, melyet egy vastag
bőroster kapcsába fűrt lyukba rejtettek, a lyukat pedig faragott csontdíz-
szel álcázták. A levelet Szühebátor vitte Verhnyeugyinszkba július közepén.
Ezek után már fogadta őket a Távolszeleti Köztársaság kormányfője és azt
javasolta, hogy a moszkvai kormánytól kérjenek segítséget.

Szühebátor és Csojbal-
szan aug. 15-én Irkutszkba mentek, ahonnan ki-
áltvánnyal fordultak a szovjet kormányhoz. A kiáltványban a forradalom és
a nemzeti függetlenség kivívására irányuló törekvések tükröződtek. Augusz-
tus 24-én delegáció indult Moszkvába (Loszol, Csgagdardsav és Dandzan) és
haza, a további szervezkedés irányítására (Bodo, a későbbi miniszterelnök
és Dogszom). Szühebátor és Csojbal-
szan Irkutszkban maradtak. Beléptek a
Vörös Hadsereg parancsnoki állományának iskolájába és tanulmányozták a
hadtudományt. Az ott töltött két és fél hónapra Csojbal-
szan húsz évvel később így emlékszik vissza:

„Szühebátor, mivel már korábban részesült katonatiszti kiképzésben
és több ízben vett részt ütközetekben, a harmadik osztályba került. Csojbal-
szan még azidőben nem járt katonai iskolába, így a kezdők csoportjába osz-
tották be. Szühebátor és Csojbal-
szan minden hajnalban az iskola többi hall-
gatójával együtt kivonult az Angara folyam partjára alaki kiképzésre. Annak
végeztével elméleti órák voltak késő éjszakáig. Szühebátor néhány nap után
parancsnok lett. Bár különböző osztályba jártak, az elméleti foglalkozásokon
együtt vettek részt. Szühebátor rosszul tudott oroszul, ezért Csojbal-
szan lefordította neki a tananyagot. Néhány nap után Szühebátor megbetegedett
és nem tudott iskolába járni. Akkor Csojbal-
szan vele maradt és ápolta. Szü-
hebátor felgyógyulása után az 5. hadsereg külön oktatója a szállásukra járt
és a polgárháborúról, a hírszerzésről, a harci taktikáról és egyebekről tartott
órákat.” (Csojbal-
szan i.m. 50.)

A moszkvai delegáció nov. 16-án tért vissza Lenin lelkesítő üzenetével.
18-án Szühebátor és Csojbal-
szan Kjahtába indultak, de mivel Kjahta kör-
nyéke tele volt kínai katonákkal, Szühebátor a határ orosz oldalán fekvő
Sztartul-bajt helységben maradt, Csojbal-
szan pedig az egyik határmenti járás

hercegével, Szumjával vette fel a kapcsolatot. Rábírta, hogy segítséget adjon Mongólia önkormányzatának visszaállításához. Röplapokat és újságot adtak ki. Csoj balszan hol lámának, hol hivatalnoknak öltözve járta a vidéket, agitált, mozgósított. Partizánosztagekat szerveztek. Közben Ungem báró kikergette a kínaiakat Urgából (febr. 3.), visszaültette a trónra a bogdogegent (febr. 21.) és véres rémuralma a kínai megszállásnál is súlyosabban nehezedett a haladó erőkre.

1921. március 1–3. között tartották meg a Mongol Néppárt (1922-ig ez a párt neve) I. kongresszusát. A március 13-án alakult héttagú Ideiglenes Népi Kormánynak Csoj balszan is tagja lett. Szühebátor a forradalmi hadsereg parancsnoka, Csoj balszan pedig politikai biztosa lett (március 16.) Március 16-án elfoglalták Kjahtát. A felszabadított területeken kényszersorozást rendeltek el, a lámák kivételével minden 19 évesnél idősebb férfit behívtak, a járásokba pedig politikai biztosokat küldtek, hogy ellensúlyozzák a kizsákmányoló antikommunista propagandáját. Csoj balszan járta a vidéket, személyes tekintélyével támogatta a sorozást. Májusban a nyugati irányban tevékenykedő forradalmi csapatok parancsnokává nevezték ki. Scsetyinkin szibériai partizánparancsnok, régi partizán, derék és erélyes forradalmár támogatásával Dzelter harul (határörkörzet) vidékén (Kjahtától vagy száz km-re nyugatra) súlyos harcokat vívtak Ungem alvezéreivel, Rezuhinnal és Kazagrandival. Ezalatt Altanbulagnál Szühebátor az Ungem vezette főerőt szétzúzta (június 5.). Csoj balszan június elején a Vörös Hadseregtől jelentős erősítést kapott. A Dzelter vidékére érkezett a Vörös Hadsereg 104. és 105. lovasdandárja és 35. hadosztálya. Az altanbulagi győzelem után a két baráti állam egyesült hadserege elfoglalta Urgát. Csoj balszan és Szühebátor mongol egységein kívül a hadjáratban résztvettek Scsetyinkin partizánjai, az 5. lovasdandár, az 1. szetryenszki lovasdandár, a 103. dandár és a 35. lovas ezred. A bogdogegén levelet intézett hozzájuk. Együgyűséget színelve azt írja, hogy a Néppárt nyilván nem értesült róla, hogy a kínaiakat már elűzték (Ungem üzte el őket), a fehérgárdistákat kikergették (ezeket pedig maga a mongol-szovjet forradalmi hadsereg verte szét), és a központban minden nyugodt. Térjenek hát vissza otthonaikba. A remegő exarcha hiába próbálta menteni hatalmát. A burját és barga (szovjet és kínai mongol nyelvű nép illetve nemzetiség) ellenforradalmárok szétspricceltek Urgából a felszabadító hadsereg közeledtének hírére. Július 6-án a Távolkeleti Köztársaság hadseregének első osztaga bevonult a fővárosba. Nyolcadikán érkeztek meg a párt, a kormány és a népi hadsereg vezetői és a mai Szühebátor téren nagyszerű

díszszemlét tartottak. Július 10-én megalakult a Népi Forradalmi Kormány. Szühebátor honvédelmi miniszter lett, Csojbalszan pedig miniszterhelyettes.

Augusztusban résztvett a Forradalmi Ifjúsági Szövetség megszervezésében és annak első titkárává választották. Mint a hadsereg második embere, Scsetyinkin partizáncsapaival közösen befejezte Északnyugat-Mongólia felszabadítását. 1922-ben Szühebátorral és Hatanbátor Magszardzsavval együtt megkapta a Vörös Zászló Hazai Érdemrendet és kinevezték a keleti határterületek miniszterévé.

1923–24-ben a Szovjetunióban tanult. 1924-ben tért vissza. Bekapcsolódott az 1924. évi alkotmány kidolgozásába. Az I. Nagy Népi Hural bevélasztja a Kis Hural-ba. A Szühebátort a hadügyminiszteri székben követő Dandzan államellenes összeesküvésének leleplezése után a Népi Hadsereg főparancsnoka lesz (november 28.). 1941-ig marad ezen a poszton. 1928-tól elnöke a Kis Huralnak, 1931-ben külügyminiszter, majd 1931. és 1935. között állattenyésztés – és földművelésügyi miniszter. Ebben a minőségben igen nagy segítséget kapott a Kominterntől a baloldali elhajlás (1930–32.) elleni harcához. Fő támaszai a vidéki pártbizottságok voltak, amelyek közvetlenül tapasztalták, hogy a magántulajdon megszüntetését és a társadalmi termelés kommuna-jellegű megszervezését célzó politika milyen súlyos helyzetbe hozta Mongólia gazdaságát és népét. Ráadásul a baloldali elhajlók megpróbálták lazítani a Szovjetunióhoz fűződő barátság szálait. A baloldal felelőtlen bel- és külpolitikája elleni harcban Csojbalszan múlhatatlan érdemeket szerzett. A két nép testvéri barátsága újra megszilárdult. A szakadatlan, feszült munkában egészsége megrendült. 1934-ben a Szovjetunióban gyógykezeltetette magát.

1935-től 1939-ig a miniszterelnök első helyettese és egyidejűleg 1946-tól belügyminiszter is volt. A tisztségek és funkciók halmozását példázza, hogy 1937-ben a miniszterelnök első helyettese, belügyminiszter, a Népi Hadsereg főparancsnoka és honvédelmi miniszter, 1939-től 1952-ig miniszterelnök és külügyminiszter is volt. A japán imperializmus fenyegetése a központi irányítás erősítését indokolta ugyan, de Csojbalszan az 1936–39-es években az állambiztonsági szerveket fokozatosan kivonta a párt és a kormány ellenőrzése alól. Ez a hiba oda vezetett, hogy számos alkalommal súlyosan megsértették a szocialista törvényességet s a dolgozókkal szemben népszerűtlen és önkényes intézkedéseket foganatosítottak. Csojbalszan a KB-ben 1937-ben, a törvénysértések tetőpontján szolidaritását fejezte ki az állambiztonsági szervekkel, hozzájárulva a további törvénysértésekhez.

Ugyanakkor ezekben az években nagy gazdasági és társadalmi jelentő-

ségű feladatokat oldottak meg, így az élődsi lamaista egyháznak, mint szervezetnek a szétzúzását. A lámákat átirányították a társadalom termelő ágazataiba. Lerakták a hazai ipar, oktatás- és egészségügy alapjait. 1939-ben a Népi Hadsereg Csojalszan parancsnoksága alatt szovjet segítséggel a Halhin gol (folyó)-nál visszaverte a japán imperializmus minden addiginál erősebb támadását. Az 1940. évi alkotmány is Csojalszan nevéhez fűződik.

A MNFP X. kongresszusa ekkor lezárultnak nyilvánította a forradalom demokratikus szakaszát, és kimondta, hogy új, szocialista szakasz kezdődik.

A második világháború alatt Mongólia viszonzta a Szovjetunió internacionalista segítségét (gazdaságilag és katonailag is). 1940-ben bevezették a népgazdaság évi terv szerinti fejlesztését, 1949-ben pedig az általános, közvetlen egyenlő jogú és titkos választást. Ezt követően az 1950. augusztusi KB-plénum a pártban is bevezette a titkos szavazást.

Csojalszan nemcsak ezekben a gazdasági és politikai sikerekben dús években, hanem a korábbi nehéz időkben is szoros kapcsolatot tartott a néppel, a mongol aratokkal, akik közül való volt és akiket sosem szűnt meg szeretni. Szívesen gyakorolta magát a mongol nemzeti sportokban, különösen az íjjászatban.

1952. január 26-án húnyt el. Február 9-én az egész mongol nép mély gyászja kísérte utolsó útjára. Harcostársa, Szühebátor mellé temették az Ulánbátor főtéren emelt mauzóleumba.

ROMAN FJODOROVICS UNGERN VON STERNBERG

(1886–1921)

A mai Észt Szovjet Szocialista Köztársasághoz tartozó Hiiumaa szigeten (akkor Dagö sziget volt a neve) a régi kalendárium szerint 1886. jan. 10-én (a gregorián naptár szerint 22-én) született.

1908-ban végzett a pavlovszki katonai akadémián és a Bajkálon-túli kozákezedhez vezényelték. Valótlan tehát a nyugati polgári történetírók legendája, mintha az 1904–1905-ös orosz-japán háborúban (tizennyolc éves korában) kitűnt volna katonai képességeivel. (Victor Petrov: *Mongolia* Praeger, New York Washington London, 1978. 47.) Ugyanezen szerző adatai szerint 1910-ben mint a cári hadsereg tisztje szolgált Mongóliában az urgai orosz konzulátus őrségén, az első világháborúban pedig kitüntetését kapott. Hitelt érdemlő szovjet történészek szerint Ungern báró egészen más

kapott az első világháborúban: köztörvényes bűncselekmény miatt három év várfogságot¹. Tény, hogy harcolt a háborúban, és 1917-ben, a februári forradalom idején szabadult ki a börtönből. Augusztusban Kerenszkij ellenforradalmi alakulatok szervezése végett a Bajkálontúlra küldte. Szemjonov atamán ellenforradalmi hordáiban az Ázsiai lovashadosztály parancsnokaként vadállati kegyetlenségével tünt ki. Kolcsak veresége és a bajkálontúli vasút Dauria állomásán fehérgárdistákból és burját nacionalistákból alakult ún. dauriai kormány bukása után pánmongol jelszavakkal Mongóliába indult. A japán militaristák támogatták, az ő politikai céljaikat szolgálta.

1920. őszén északkelet felől lépte át a mongol határt. Az Uldz folyó völgyén felfelé tartva elérte az Onon folyót, titokban átkelt a hegyeken, és azt hangoztatta, hogy fel akarja szabadítani Mongóliát a kínai elnyomás alól. Így aztán szíves fogadtatásban volt része. Dugardzsav mérén, Luvszan-cevén túsét káni megyei nemesúr, a burját Zsigmed és Zsambalon, a bargu Luvszan és mások mongolokat toboroztak Ungern seregébe.

Kelet felől érkezett Urga alá. Megkísérelték ostrommal elfoglalni, de a kínaiak ezúttal visszaverték őket. (Ungern hadjáratának kronológiája máig vitatott kérdés.)

Csoj balszan elmeséli, hogy amikor a báró a város alá ért, a kínaiak le tartóztatták a bogdógegént. Nosza, lett nagy felzúdulás. A mandzsú katonák jó része ismerte a bárót és harcolt Szemjonov atamán seregében. Ezek most kiszöktek, átálltak az ostromlókhoz. A kínaiak helyzete kilátástalannak tünt, amikor a fehéreknek elfogyott a lőszerük, és vissza kellett húzódnuk Urga alól. Ezenközben a kínaiak erősítést kaptak. Gyűjtogatták a kolostorokat, gyilkolták a szerzeteseket, azzal vádolták őket, hogy a fehéreket támogatták. Az utcán megmotozták a járókelőket, elvették tőlük a pénzüket és értéktárgyaikat.

Ungern báró a Herlen (Kerülen) folyó vidékén vonta össze csapatait. Kormányt is alakított. A lakosság gyűlölte a kínai rabigát, ezért mindennel ellátta, amire szüksége volt: jószággal, sátorral stb. Ő azonban nem elégedett meg ezzel, martalócai fosztogatták a kereskedőket és az egyszerű népet.

1921. januárjában indult megint a főváros ellen. Január 24-én elloptatta özsentségét a bogdógegént és feleségét, a Legbölcsőbb Anyaistennőt. A várostól délkeletre fekvő Mandzsusri kolostorba menekítette őket, ő pedig kelet felől megtámadta a várost. Rosszul felfegyverzett mongoljait állította az első sorokba, a fehéreket hátravonta tartaléknak, úgymond. A mongol katonák a kínaiak iránti gyűlöletből fűtve bátran indultak rohamra. 1921. február 3-án a várost felszabadították és kirabolták. Elvették a kínai bank

aranykészletét, a boltajtókon és a lovak kikötésére szolgáló oszlopokon mindenfelé férfiak, nők, gyerekek felakasztott holttestét himbálta a szél. Az orosz forradalmárokat darabokra vágatta.

Február 21-én a bogdodgeént ismét a káni trónra ültette. Ő maga beérte a hercegi ranggal, ami mellé a kétszeres valóságos csinvang és „Az országot felvirágoztató nagy hős fő-fővezér” címet kapta. Három dinasztiát akar helyreállítani, mondta bizakodólag, az orosz, a mongol és a mandzsut. A fehérek a függetlenség látszólagos visszaállításával a forradalmi mozgalom nemzeti-polgári szárnyát ártalmatlanná tették, ezek szépen hazamentek a birtokaikra vagy a nyájaikhoz. A fehérek viszont besorozták a halha megyék fiatalságát, elrekvirálták a nyájukat. Az országot rövid idő alatt úgy kifosztották, hogy mindenütt éhínség fenyegetett.

A bogdodgeén, az „autonóm” kormány miniszterei, a hercegek és lámák vonakodás nélkül teljesítették Ungern utasításait. A sorozásra vonatkozó parancsot minden ellenvetés nélkül végrehajtották. Különösen nehéz szolgáltatásokra kötelezték a kelet-mongóliai két megyét és három kolostori birtokot – írja szűkebb hazájáról Csojbalzsán marsall – amelyeknek egy-egy ezer katonát, rengeteg paripát, szekeret prófuntot kellett küldenie. Kjahta bevétele (március 18.) után egy hónappal a báró, Urgában kis helyőrséget hagyva hátra, az Ideiglenes Népi Kormány ellen vonult. 11000 lovasa, 37 géppuskája és 21 ágyúja volt. A hadjárat célja az volt, hogy megsemmisítsék a Mongol Népi Hadsereget és a Népi Kormányt, azután pedig a szibériai vasútvonal felé előrenyomulva elfoglalják a Távolkeleti Köztársaságot és elszakítsák az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaságtól. A fehérbandita Ungern, amikor ebbe a kalandba belefogott, arra számított, hogy segítséget kap a bajkálontúli kozákoktól és a Mandzsúriában tartózkodó Szemjonov atamántól. Ez a számítása azonban nem vált be, s így kénytelen volt egyedül megindítani a támadást. Május 21-én a forradalmi kormány megszüntette a földmagántulajdont Mongóliában és rendeletet hozott az Ungern-pártiak birtokainak elkobzásáról. Miután Ungern az ország nagyobb részének ura volt, ezeket a haladó intézkedéseket nem lehetett végrehajtani. A Népi Hadsereg bátran védekezett, de a kétszeres túlerővel szemben nehéz helyzetbe került. Ekkor segítségére sietett a Vörös Hadsereg 103. lovasdandárja, mely a fehéreket oldalba támadta. A báró kénytelen volt visszavonulni (június 5.) seregéből sokan a Népi Hadsereg oldalára álltak át. Főerőit szétzúzták, ő maga is megsebesült. Visszavonult Nyugat-Mongólia belsejébe és ott egyesült Rezuhin csapataival. Június 26-án az egyesített szovjet-mongol sereg Urga ellen vonult, és azt el is foglalta (július

6-án az előörs, 8-án a főerő vonult be a városba). Július 10-én megalakult a népi forradalmi kormány.

Végezetül hadd mondjam el – írja Csojbalszan marsall A mongol forradalom történeté-ben – hogyan tartóztatták le és hogyan adták át Ungern bárót a Vörös Hadseregnek. Ebben a harcban Csojbalszan hadseregén kívül Scsetyinkin partizánosztaga, a Vörös Hadsereg 5. kubáni hadosztályának 104-es és 10-es dandárja is résztvett. A mongol és szovjet harcosok Ahaj-gün járásban egy Duhnarsz (Fenyveshomlok) nevű helyen utólérték és bekerítették Ungern és Rezuhin egyesült csapatait. Ezúttal a szovjet-mongol csapatok voltak erőfölényben, Ungern táborát belső torzalkodás gyöngítette. Egy hirtelen támadt vihar leple alatt Ungern csapatai kicsúsztak a gyűrűből és szovjet területre menekültek. Itt a Vörös Hadsereg tovább üldözte őket, míg Csojbalszan csapatai a Nyugat-Mongóliában szétszórt fehérgárdista egységek felszámolásával foglalkoztak. Ungern a Dzsíd folyó völgyében Siszov vasútállomás felé nyomultában, mint a sebesült fenevad, pusztított el mindent, ami útjába került. Scsetyinkin osztaga és a Vörös Hadsereg 35. lovaszrede a Ludas tónál (Guszinoje ozero, mongolul Galút núr) utólérte. Ungern ekkor visszamenekült Mongóliába, de ott meg a partizánok állták útját. Serege a további harcot kilátástalannak ítélte. Egyesével, kettesével, majd csoportosan elszökdöstek tőle és rablóbandákat alakítottak. Rezuhin tábornokot megölték a saját katonái, mert már régen gyűlölték a kegyetlensége miatt.

Ungernt végül mongol egységeinek parancsnoka, Szunduj gróf kiadta Scsetyinkinnek. A Szibériai Forradalmi Népbíróság halálra ítélte, és Novonikolajevszkban (ma Novoszibirszk) agyonlőtték.²

Így végezték a liblandi báró és kegyetlen fehérgárdistái. Véres kegyetlenségük gyűlöletes emlékét a mongol nép soká nem fogja elfelejteni.

Jegyzetek

1. Hogy Ungern az orosz-japán háborúban résztvett volna, azt a három köteles Mongólia története (BNMAU-ün tüüh vol. 3. p. 88.) is megemlíti. Megerősíti azt az adatot, miszerint az urgai konzulátuson teljesített szolgálatot, de börtönbe zárásáról nem beszél.
2. 1921. szept. 15-én.

Felhasznált irodalom:

- Bügd Najramdah Mongol Ard Ulszün tüüh. Red. Sirendev, Nacagdordzs, Ulánbátor, 1969.
- Victor Petrov, Mongolia. Praeger, New York – Washington – London, 1978.
- Owen Lattimore Nomads and Commissars. New York, 1968.
- Dendüb Monggol-ün tobcsi teüke. Monggol ulusz-un qorin dörbedüger on, Ulagan-bagatur qutan-a
- Loszol, Demid, Csojbalszan, Mongol ardün huv'szgal anh üüszen bajguulagdsznü tovcs tüüh. MAHN-ün Tüühijn Insztitut, Ulánbátor, 1979.
- J. Cedenbal, Csojbalszan marsall élete és tevékenysége. Szikra, Bp. 1953.
- Csojbalszan, Mongolün huv'szgalün tüüh. Ulánbátor, 1950.
- Lőrincz László: Mongólia története. Gondolat, Bp. 1977.
- Kara György, Mit kell tudni Mongóliáról? Kossuth, 1982.